

Gyógyszerészet 29. 381—382. 1985.

Lepkék és virágok gyűjtője, Nendtvich Tamás pécsi gyógyszerész

BARANYAI AURÉL

A munka Nendtvich Tamás, múlt századbeli pécsi gyógyszerész életútját és természetbúvár tevékenységét mutatja be. Baranyai Aurél gyógyszerész, pécsi botanikus és néprajzkutató 1983-ban bekövetkezett halála előtt összegyűjtött — de írásban meg nem jelent — feljegyzéseit dr. Szabó László és Larencz László rendezte sajtó alá, hogy ezáltal egyrészt a múlt századbeli tudós munkásságát megmentse a feledéstől, másrészt emléket állítsanak Baranyai Aurél kollégáinknak, aki szintén „szerelmese” volt a Mecseknek.

*

Születésének 200. évfordulóján nem akarom túlzottan dicsőíteni Nendtvich Tamást, a mecseki erdők felfedező zarándokát. Ki volt ő — kérdem —, hogy haló porában sem hagyjuk pihenni? Felelet — neves gyógyszerész-botanikus, aki egyetlen növénykével fel tudta hívni a fél világ figyelmét a Dél-Dunántúl mediterrán szépségeire!

A Magas-Tátra tövében, Késmárk városában látta meg a napvilágot, 1782. november 15-én, mint Nendtvich Kristóf vászonkereskedő fia. Az angol származású család több évszázados, francia- és szászországi tartózkodás után, több hugenotta társukkal együtt, a Szepességben talált otthonra. Az ifjú Nendtvichet még iskolás korában hozta össze a sors Mauksch Tamás nagyszalóki evangélikus lelkésszel, aki már akkor ismert botanikus volt azoknak a küldeményeknek a révén, melyekkel a pesti botanikus kertet gazdagította. Mauksch volt az, aki a fiatal Tamás szívébe elültette a botanikai tudomány csíráit, magával vitte őt a

Tátrába barangolósétaira, gyűjtőútjaira. Így lehet, hogy az ifjú gyógyszerészgyakornoknak a kolozsvári rokon Mauksch Tóbiás patikájába került. Tirociniumát (segédvizsga) is ott tette le, míg a rigorózumot Pesten letéve, nyerte el oklevelét.

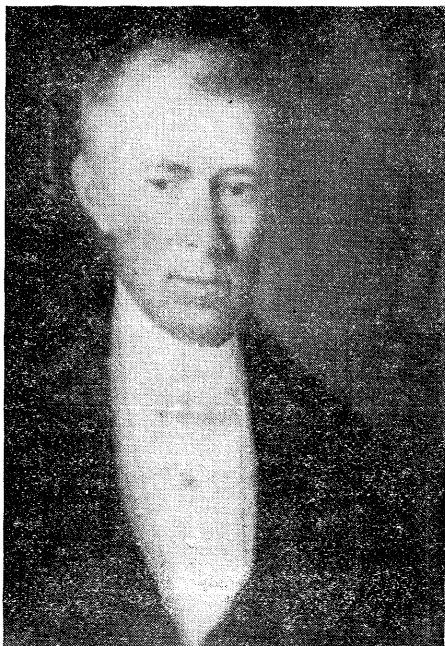
Jávorka Sándor könyvében így emlékezik meg az akkori viszonyokról: „Kitaibel Pál személyében magyar földön is feltűnik az az új szellem, mely az egész ország botanikai és általában természetrajzi felkutatását célozza. Mintegy 20 ezer kilométerre tehető az az út, melyet Kitaibel — mint a botanikus kert vezetője — az akkori mostoha viszonyok között megtett.” S ez a Kitaibel lett Nendtvich Tamás mintaképe! Ne csodálkozzunk tehát, ha 1805-ben Pécsre érkezve, azonnal a Mecsekre indult kutatóútra. Talán Maukschtól is kapott külön instrukciót a Mecsek-környék tanulmányozásával az aránylag ismeretlen környék botanikai feltárására (Kitaibel elképzeléseivel a háttérben!). Ő tehát továbbfejlesztője annak a munkának, amelyet Kitaibel első és második baranyai útja alkalmával megkezdett, s az Ister Baranyense c. feljegyzéseiben, naplószerűen rögzített.

Nendtvich 1806-ban megvette az „Arany sas”-hoz címzett pécsi patikát, s mint a város polgára, a reformkor kezdetén a természetkutatók világában becsületet szerzett városának, új hazájának, Pécsnek, mely őt kezdetben — befogadni sem akarta protestáns volta miatt. A botanika úttörője volt, Kitaibel és utódja, Sadler József pesti professzorok tanítványa és gyűjtőtársa, és példájuk nyomán a pécsi provinciális botanikusiskola megteremtője és szellemi vezetője.

A politika akkori légköre kedvezett a természettudományok honi fellendülésének, mert a helytartótanács külön utasította a megyék és városok vezetőit, tisztifőorvosait a területükön található növények összegyűjtésére és a fővárosi kertbe való beküldésére. Az egyetem orvosi karát pedig a gyógyításra alkalmas természetes anyagok kiemelésére és rendszerezésére. Megkívánják olyan növények termesztését, melyre az emberiségnek szüksége lehet: orvosi, ipari és mezőgazdasági szempontból egyaránt.

Így megindulnak Nendtvich kutatóútjai is, mintegy a Kitaibel-féle „Ister”-ek folytatásaként. Pécs után nagy utakat tesz Baranyában, sőt később — Prandau bárók megértő támogatásával — a Drávan túli Szlavóniában is.

Nendtvich még 1808-ban nőül vette Aidinger György, jómódú szabómester Anna nevű lányát, s rövidesen a már említett patikán kívül a házat, kerttel együtt, megszerezte 12 ezer forintért. Ez a romantikus stílusban épült, egyemeletes ház ma is áll. Homlokzatán egyszerű kis pirogránit tábla hirdeti: „Itt lakott, élt és működött Nendtvich Tamás gyógyszerész, a Mecsek növényvilágának tudós kutatója”. Ezenkívül hatalmas gyümölcsös-

kerteket is létesített, amelyeknek nagy része fűvészkeretül szolgált, ahol gyümölcsfa-nemesítéssel is foglalkozott.

Közben pedig teltek az évek és gyűlt az anyag, melyről eddig a barátok és munkatársak tudtak, s amely igazi nyilvánosságot a magyar orvosok és természetvizsgálók 1845 augusztusában, Pécsen rendezett vándorgyűlésén kapott. Nendtvich egyszerre négy értekezést adott át a rendezőbizottságnak:

„Pécs és környékének viránya”, melyben 1100 növényfajt sorol fel, néhányat magyar nevén említ, mint: olaszmuge, aranybaraboly, rozsdás és gyapjas gyűszűvirág, illatos hunyor stb.

„Pécsnek lepkéi”; a felsorolás 795 fajt említ, a gyűjteményről a gyűlés nekrológja csak ennyit mond: „... hazánkban párja nincs...”

„Baranyának fanemei” a harmadik dolgozat, amelyben 102 fafajról emlékezik meg. És végül

„A gyümölcsfa tenyésztés jelen állapota Pécs környékén”-ben 206 gyümölcsfajt ír le, a kártevők részletes ismertetése mellett.

Legnagyobb sikerét minden bizonnyal növény-tani munkásságával aratta, hiszen az említett „Pécs és környékének viránya” című értekezés nyugodtan beleilleszkedik a „Flora Hungarica” c., országos összefoglaló műbe. De ezenkívül Nendtvich valóságos botanikai iskolát alapított Pécsen, melyben két fia, gyógyszer-tári segédje: Balek Rudolf, továbbá Májer Móríc gimnáziumi tanár is élénken részt vett. Ez utóbbi vitte tovább a Nendtvich-féle pécsi botanikustradíciót. Károly nevű fia később a pesti műegyetem vegytantanára lett, Vilmos fia pedig a gyógyszer-tár vezetését vette át, 1848-ban. Utóbbi volt megalapítója a pécsi evangélikus egyháznak.

Nendtvich Tamás 1858. augusztus 3-án halt meg, Pécsen. Az ő felfedező- és népszerűsítő útjai nyomán — mintegy szellemi végrendelete gyanánt — alakult meg a Mecsek Egyesület, melynek jelvénye közepén ma is díszlik a *Doronicum* virág képe, melyet ő fedezett fel itt, s amelyet Sadler József professzor annak idején „*Doronicum Nendtvichii Sadler*”-nek nevezett el.

Nendtvich Tamás munkássága nemes üzenet a gyógyszerész-utóknak, s a hivatás nyelvén arra ösztönöz, hogy összetett jelenségekben gondolkodó — minél több — gyakorlati eredményekre képes ifjúság jöjjön pályánkra!

IRODALOM

1. Baranya m. Levéltár, Pécs; v. magistr. jkv., 1806.
2. Nendtvich Tamás eredeti specifiációja, 1836. —
3. Burgundiai nemesi címer (a család birtokában). —
4. Vasárnapi Újság, Pest, 1858. 395, 33. — 5. Hölgyfutár, Pest, 1858. 727, 182. — 6. Magy. orvosok és term.-vizsg. V. vándorgyűlése történeti vázlata, 1845.
7. Baranya m. Levéltár (Nendtvich-dosszié). — 8.

N. T. kéziratanyaga (a család birtokában). — 9. Pécs-baranyai Múzeum Egyesület jkv., 1909. dec. 19. — 10. Nendtvich családtagok szóbeli közlései. — 11. Magy. Életr. Lex., 1969. — 12. *Baranyai A.*: „A pécsi Magy. Korona patika születése”. Gy.-tört. Diárium, 1974. 31—37., 11/3. — 13. *Baranyai A.*: „A pécsi Fő utcai apothecarius” Gyógysz.-tört. Diárium, 1974. 45—51.

д-р Л. С а б о и Л. Л а р е н ц: *Коллекционер бабочек и цветов, фармацевт из города Печ, Тамаш Нендвич*

Гора Мечек находится на южной задунайской части Венгрии; фармацевт Тамаш Нендвич собирал в прошлом столетии бабочки и цветы ее лесов. Авторы на основе рукописи недавно умершего фармацевта, ботаника и этнографа из города Печ, Аурела Бараняи, излагают жизненный путь, деятельность, научные работы, в которых перечисляет 1 100 видов растений, далее 795 видов бабочек. Он открыл цветок *Doronicum* который получил название „*Doronicum Nendsvichii Sadler*”.

L. S z a b ó and L. L á r e n c z: *Thomas Nendtvich, pharmacist in Pécs, a collector of butterflies and flowers.*

In the southern part of Transdanubia the Mecsek hills has a very rich flora and fauna. In the last century, Thomas Nendtvich pharmacist collected the butterflies and flowers of its forests. On the basis of a manuscript of the late botanist and ethnograph pharmacist Aurél Baranyai, the biography, the activities, as well as the essays of Nendtvich are presented.

As many as 1100 plant species and 795 butterfly species are listed in the paper. He found the flower *Doronicum*, which received the name: „*Doronicum Nendtvichii Sadler*”.

L. S z a b ó und L. L a r e n c z: *Tamás Nendtvich, Apotheker in Fünfkirchen, Sammler von Schmetterlingen und Blumen*

In Ungarn erhebt sich in Süd-Transdanubien das Mecsek-Gebirge, in seinen Wäldern sammelte der im vergangenen Jahrhundert gelebte Apotheker Tamás Nendtvich Schmetterlinge und Blumen. Anhand des erhalten gebliebenen Manuskripts des inzwischen verstorbenen Aurél Baranyai, der Botaniker, Volkskundeforscher und Apotheker in Fünfkirchen war, werden das Leben, die Tätigkeit sowie die Abhandlungen von Tamás Nendtvich beschrieben; in den erwähnten Abhandlungen findet sich die Beschreibung von 1100 Pflanzensorten, sowie von 795 Schmetterlingspezies. Tamás Nendtvich entdeckte die Blume *Doronicum*, die nach ihm „*Doronicum Nendtvichii Sadler*” genannt wurde.

★ Resumo en Esperanto:

D-ro L. S z a b ó kaj L. L a r e n c z: *Kolektanto de papilioj kaj floroj: Tamás Nendtvich, farmaciisto el urbo Pécs*

La Montaro Mecsek situas sur la sudtransdanubia parto de Hungario, la papiliojn kaj florojn de ties arbaroj kolektis la farmaciisto *Tamás Nendtvich* en la pasinta jarcento. La aŭtoroj — surbaze de la postrestinta manuskribo de la intertempe forpasinta botanikisto, folkloristo kaj farmaciisto *Aurél Baranyai* — konigas la vivojon, verkaron kaj disertaĵojn de *Nendtvich*, en kiuj lastaj li denombros 1100 plantospeciojn, krome 795 papiliospeciojn. Li malkovris la floron *Doronicum*, kiu ricevis la nomdonon „*Doronicum Nendtvichii Sadler*”.

(Különnyomat kérhető: dr. Szabó Lászlótól, Gyógyszer-tári Központ, Pécs, Pf. 6. — 7615)

Érkezett: 1983. XI. 8.